

MARGONAUTÁK

Írások Margócsy István 60. születésnapjára

Szerkesztők

Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Vaderna Gábor (I. rész)

Ambrus Judit, Bárány Tibor (II. rész)

Munkatárs: Teslár Ákos (II. rész)

rec.iti

Budapest • 2009

[<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>]

Steinmann

Karinthy Frigyes: *A jó tanuló felel*

„Az ő neve nem tisztán egy ember jelzésére szolgál – szimbólum ez a név” – olvassuk a *Tanár úr kérem*-ciklus¹ talán leghíresebb szereplőjéről.² Hogy Steinmann neve szimbólum, távolról sem problémátlan kijelentés. Akár irodalomelméleti axiómának vehető ugyanis, hogy a konkrét személyes identitást jelölő név és a konnotációkat halmozó sejtelmes szimbólum éppen egymással ellentétes irányú szemantikai alakítások. Amennyiben a név szimbólummá válik, vagy akként kerül használatra, akkor legelőször éppen nominatív jellegét veszíti el, s valóban megszűnik „egy ember jelzésére szolgálni”. Így elvileg a szó nem lehet egyszerre konkrét név és szimbólum. De mi történik akkor, ha egy szövegben mégis létrejön ez az egyidejűség, s a szimbólumot kihívják felelni? Mit jelenthet ekkor, és hogyan következhet be valamiképp szimbólum és név egymáshoz rendelése? E kérdések nem csak elvont elméleti-poétikai felvetések, mivel innen kiindulva a Karinthy-mű egész világgépének, kulturális távlatának nyelvi feltétele és genezise artikulálható.

A fikció, mely tehát ugyanazon jelölővel érzékelteti a nyelv tulajdonnevekben rögzülő anyagszerűségét és szimbólumokkal totalizálható szellemiségét, akár átfogón is jellemezheti a modern kultúra néhány alapvető vonását. Egy egész világrend-vízió – nevezzük episztémének – fejeződik ki abban, miszerint léteznek olyan pontok a nyelvben (egy kultúra centrumaiként), amelyekben anyag és szellem, matéria és értelem, jel és jelentés konszenzuálisan találkozhatnak egymással, együttlétük megkérdőjelezhetetlenül, általános alapelveként kerül társadalmi elfogadásra. A szimbólumhasználat ilyen esemény. A modernitást ezért paradox módon akár merőben konzervatív periódusnak is tarthatnánk „előzménye” és „következménye” között – ahogy Paul de Man egy ritka historizáló pillanatában elhelyezi a korszakot³ –, azaz visszalépésként a romantikus nyelv dekonstruktív (önnön szemiológiájától elszakadó) retoricitásához

¹ A novellaciklus – mint annyi más hasonló műfaji szerveződésű modern alkotás – természetesen regényként is olvasható, l. VALACZKA András, *Olvasmánynapló Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem című regényéhez*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008.

² A műből vett idézetek forrásaként – Karinthy Frigyes művészetéhez talán stílszerűen – hadd álljon itt a sok közül az egyik digitalizált változat lelőhelye: <<http://mek.oszk.hu/00700/00719>>

³ L. PAUL DE MAN, *Lyrical and Modernity* = UŐ, *Blindness and Insight*, Minneapolis, Minnesota Press, 1983, 166.

képeket, melyet eszerint nem a modernség, inkább annak utómodern-posztmodern radikalizálása képes újra termékenyen allegorikus távlatra helyezni. De Steinmann alakját illetően, az általa használt és az őt elbeszélő nyelvben az anyag és a jelentés viszonya (mint a Gadamer-től is sokat emlegetett görög cserépszavazatoknál)⁴ kiiktathatatlanul szimbolikus relációt képez. Ezáltal a novella olvasatának legelső tapasztalata, hogy a név és a szimbólum nyomatékosan kiemelt összekötésével a szöveg poézise ellenállni látszik minden allegorizáló távlatnak. Vagyis újraértelmezésének aktualitását éppen egyfajta inaktualitás reflektálása és kidomborítása eredményezheti. A szöveg természetesen nem cövekelhet le saját hatástörténetében, de módjában áll *tiltakozni* egy bontakozó tendenciával szemben. Ez már-már az abszurditás szemantikáját vetíti elénk – nem véletlen Franz Kafka érdeklődése Karinthy e műve iránt.⁵ Semmiképp sem valamilyen avított és önmagát túlélt nyelvi forma rögzítéséről van szó, inkább egy olyan eleven és hatni képes szövegről, mely viszont éppen azzal az érdekes mozdulattal bucskázik át saját nyelve történeti feltételeiből egy másik feltételrendszerbe, hogy sorozatosan és játékosan nemet mond a változásra. A novella modern nyelvisége úgy válik utómodern és posztmodern horizonton is megszólalóvá, ahogy konstatíve elutasítja az ilyen megszólalás lehetőségét. Nemet mond a saját jövőjére, mégis reflektál recepcióbeli sorsára. Név és szimbólum kötődése benne olyan, mint a kőbe vésett írás és a felhangzó szó kapcsolata. Mégsem a sírfeliratéhoz hasonlít, ahol a kőbe vésett írás olvasója „ad hangot” az emlékeknek – Paul de Man megjegyzésénél maradva. Steinmann neve beszélő név,⁶ és éppen azt mondja el öntükrözőn, „önprezentálón”,⁷ hogy a kő (Stein) emberként beszél, s ezzel szavait természeti jelenségként antropomorfizálja.

Némileg bonyolítja, s manapság, a társadalmi nemek vizsgálatának fellendülésekor kielezi ezt a paradox nyelvállapotot, hogy benne anyag és szimbólum, név és szellem kötődése egy kizárólag patriarchális nézőpontból látszik egyáltalán elképzelhetőnek: „ahány fiú az osztályban, annyi apa ismeri otthon ezt a nevet.” Steinmann tehát csak

⁴ Vö. Hans-Georg GADAMER, *A szép aktualitása*, ford. BONYHAI Gábor = Uő, *A szép aktualitása*, vál. BACSÓ Béla, Bp., T-Twins, 1994, 51–52.

⁵ Vö. GYÖRFFY Miklós, *Kafka és Magyarország*, Alföld, 2008/8, 76–85. A tanulmány Kobi Freund állítására hivatkozik, miszerint „Kafka Ábrahám-parabolája, amely a Klopstockhoz 1921 júniusában írt levelében olvasható, felhasználta Karinthy *Tanár úr, kéremjének*, közelebről a *Jó tanuló felel*, *A rossz tanuló felel* és a *Röhög az osztály* című írásoknak bizonyos elemeit, és pedig annak nyomán, hogy Kafka asszisztálásával Klopstock lefordította németre Karinthy művét.”

⁶ A *Tanár úr kérem* névadási gyakorlatáról lásd FRÁTER Zoltán, *A Karinthy élet-mű*, Bp., Fekete Sas, 1998, 16; TAKÁCS Edit, *Karinthy Frigyes írói névadása a Tanár úr kérem című írásában*, Névtani Értesítő, 1999, 283.

⁷ A fogalom teoretikus kidolgozásához l. KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Meta-poétika: Önprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben*, Bp., Pozsony, Kalligram, 2007.

az apák és a fiúk ismerik igazi valójában, a lányok és az anyák előtt lényé titok marad. Mint ahogy a lányok és az anyák lényé is titok ekkor még a fiúk számára. Ezt a titkot Steinmann és a többiek (mint a ciklus egy másik, *A lányok* című szövege mondja) csak később fogják megérteni. Azon a napon viszont – ahogy a narrátor közli magáról – „el fogom felejteni az Osztályt, a Leclanché-elemet, növénygyűjteményemet, és el fogom felejteni önmagamat.” Az önmagát elfelejtés akár egy paradigmátikus vonása lehet a későmodern nyelv énjének, s ekkor párhuzamosnak mutatkozik a másik nem megismerésével mint egy titok megértésével.

Fegyelem, sőt vasfegyelem, mely a „francia rémuralom” történeti epizódjához hasonlítható: „mikor a Conciergerie foglyai közül előszólítják a halálraítélteket: mindig csak így tudtam elképzelni.” Ezt a tudást a francia forradalom diktatúrájáról pedig éppen az iskola, vagyis maga a diktatúra metaforája szolgáltatja. Így az iskola (metaforikus) értelmezése az ott tanultakkal lehetséges: ez a diszkurzus az egyetlen nyelv, mellyel akár ő maga is jellemezhető. S az önmagára vonatkoztatott jelentéshálózatból nincsenek kifelé vezető utak. Ennek a nyelvnek a világa az iskola, s határai – Wittgensteinnel szólva – ennek a világnak a határait jelentik.⁸ Nem tűr metanyelvet: mindent és mindenkit magába vonz, ami és aki megérinti vagy megszólítja. Az emlékezőt is, aki kénytelen feladni az emlékező státuszát, a visszatekintés nézőpontját, s felnőttkori énjét elveszítve zuhan gyermekkora totális rendjébe. Az olvasónak azonban a szöveg annál inkább felkínálja a metapozíciót, minél erőteljesebben olvad bele az elbeszélő önnön narratív perspektívájába. Ő ugyanis a saját mnemotechnikája kényszerű feladásával – az elbeszélteknek mint memóriatartalmaknak a tagadásával és jelenként interpretálásával – ösztönzi a befogadót a saját emlékezésének működtetésére, mivel a nyelvi terrort és annak következményét az olvasó mégiscsak távolságot tartva (arra akár a saját múltjaként gondolva) képes szemlélni. A narrátor nemcsak a visszatekintés beszédhelyzetét veszíti el; egyúttal eltűnik az általa elbeszélte világ jövője is: nézőpontjában egyedül a cselekménynek végleges és statikus *most*jába szorított szemiózisa bontakozik. A végleges és statikus jelenbe szorított – pontosabban szorítani akart, atemporális indexű – szemiózis pedig az abszurdítás nyelve maga. A jó tanuló felelete például nem egyszerűen válasz a tanár kérdéseire, hanem a már létező, tankönyvekben is jól megírt vagy a tudományos diszkurzus magasztosságából lehívott

⁸ A magyar irodalom filozófiai karakteréhez e mű is adalék lehet. „A XX. század folyamán a filozófiai kultúra, elsősorban a Nyugat hatására, a megelőzőknél jóval szervezettebben kapcsolódott be az irodalmi termelés és interpretáció nagy áramába (az olyan írók, költők filozofikus beállítottságát, mint Kosztolányi, Karinthy, József Attila, Szabó Lőrinc, Füst Milán stb. még ideologikus ellenfeleik sem vonhatták kétségbe – legfeljebb helytelenítették).” MARGÓCSY István, *Hogyan alakult ki a magyar irodalom filozófiátlanságának tézise?* Világosság, 2007/6, 123.

formulák egymásutánja. Először még nem is alakul ki közöttük dialógus; lényegében mindketten egy ionescoi „nyelvlecke” kliséihez hasonlóan beszélnek, akár az etikett-hez alkalmazkodó arisztokraták, egy gróf és egy grófnő. („Vegyünk egy kúpot. . . – mondja a gróf. – Egy kúpot – mondja Steinmann, a grófnő.”)

Az iskolapadban ülők rettegése pedig valóban az élet határhelyezeteit idézi, majd-hogynem a halállal szembenezés perceinek vívódásaiként esetelve a tanár lapozgatását az osztálynaplóban. A diákok egyike elbújik az előtte ülő háta mögé, másika szembenéz végzetével, szuggerálva a tanárt – mintha az ítéletükre várnának. Talán véletlen karkai egybeesés, hogy a félelem a K. betűnél tetőződik, főleg az egykori Altmann-nál, aki „az év elején Katonára magyarosította a nevét”. A névcsera a szöveg poétikája szerint is rossz ómen: annak a szimbolikus rendnek szolgáltatja ki a név alanyát, mely részvétlenül játszhat önnön anyagával. A legkevésbé bátor „Katona” fél tehát a legjobban, de öregemberes „Altmannként” megúsza volna az izgalmakat.

Steinmann nevének tanári kimondása a felszabadulás élményét jelenti az osztálynak. A várakozás csendjében a világ rendje eléri az osztályt, megidéződik az abszolút tudás, megszólal a kőbe vésett írás. Az idea megérinti az evilági matériát. Megkönnyebbült sóhaj szakad fel a diákokból, az osztály elérte rendeltetése és létezése tetőfokát, bekövetkezett a tanulmányi idők teljessége, legalábbis ünnepnapja. „Kivételes, ünnepi hangulat. [. . .] Maga a tanár is ünneplés.” Az ünnep ismétlő emlékezés: nem a lineárisan felfogott, hanem a körkörös – vagy inkább spirálisan – jelölhető időiség velejárója. Ilyen rituálé a szövegben a „nagy esemény”, Steinmann kivonulása az osztály elé. Ahogy a szertartásokon lenni szokott, mindenki tudja, mi fog következni, kottából játszanak. Az ünnepeleméletek majdnem olyan gyakoriak a modernségben, mint a játékéleméletek, sok hasonlóság akad közöttük. Mindkettő a szubjektum feloldódását implikálja mint annak egy eredendő közösséghez vagy nyelvhez tartozását. Ahogy tudvalevőleg nem a játész játszik, hanem a játék, úgy nem az ünneplő ünnepel, hanem az ünnep.

Kérdés azonban, az ünnep mint rituális megmutatkozás hívja-e létezésbe ezt a tudást (azaz a létezés mint tudást, mint értelmezést tételezi), avagy pusztán leképezi annak vélelmezett eredendőségét?

Amennyiben Karinthy szövege egyfajta modern-szimbolizáló ellenszegülés magával a modernizációval (annak további történetével) szemben, akkor szükségképpen részesednie kell az utóbbi – akár platonikusnak nevezhető – eszmetörténeti hagyományból.⁹ A tanár és Steinmann párbeszéde „éter léghkörben” szárnyal, de nem ők alkotják meg fausti kutatással a magasabb Tudást, hanem elérkeznek hozzá és része-

⁹ Karinthy művészi világképének és prózapoétikájának újabb értelmezéséhez l. PÁLA Károly, *A szkeptikus Karinthy*, ItK, 1989/1–2, 91–96; *Bíráló ábruhában: Tanulmányok Karinthy Frigyesről*, szerk. ANGYALOSI Gergely, Bp., Maecenas, 1990.

sednek belőle: külön nyelvük van, melynek szárnyán az örök ideákhoz emelkednek. Steinmann a pompeji katona hűségével tart ki megbízása mellett: mandátummal rendelkezik, s történjék bármi, egészen bizonyos, hogy ő meg fog felelni feladatának. A függő beszédben elhangzó monológtöredék egy groteszk esküként jellemezhető:

Én, Steinmann, a legjobb tanuló az egész osztályban, veszek egy kúpot, mivel engem, mint az erre legalkalmasabbat megbízott a társadalom. Még nem tudom, miért vettem a kúpot, de nyugodtak lehettek mindannyian, bármi történjék ezzel a kúppal, én is ott leszek a helyemen és megbirkózom vele.

De ha mindez – legalábbis a 19. században kialakult kulturalitás felől – hasznosnak és optimálisnak tartható, akkor mégis miért és hogyan keltheti mégis abszurditás benyomását az iskolai szituáció? Miért látszik kialakulni benne egy véglegességre és állandóságra (vagyis alkalmazói felett totális uralomra) töre nyelvhasználat? Mi a viszonya az iskolai törvény abszurdításának a kultúraalkotás szabadságához?

A későmodern művészet egyik jellegzetes formációjának, az abszurd nyelvezetnek a sajátja, hogy nem érzékeli önmaga abszurdítását – természetesen belül van nyelve határain, vagyis az abszurd tapasztalása maga e határokon kívül, a bezártságra vetett pillantás nyomán keletkezhet egyáltalán. Ez akár ellentmondásnak is nevezhető: az előre gyártott jelentésképzés monotoníája szükségképp reflektálatlan e nyelv használóinál, de reflektált e nyelv befogadásában, azaz színre vitele által kiváltott érzékelésében. Így az abszurditás teóriáját és esztétikai gyakorlatát illető legnagyobb dilemma az abszurd észlelésének módjában rejlik, hiszen lényege szerint – saját nyelvén belül – az abszurd mint olyan nem mutatkozhat meg. Ha az abszurdítás az olvasásra is kiterjedne, éppúgy érzékelhetetlenné válna. Első közelítésben látszólag felhozható itt az ironia logikája: a végtelen tagadás, a lezáratlan reflexiók sorozatának képlete. Csakhogy ez a jelentésképzés temporalitásának egyik esete lenne, mely éppen az abszurd lényegét – a jelen idő abszolútizálását – tagadná, vagyis fogalmi és poétikai ellentmondást, megvalósíthatatlan művészi gyakorlatot jelentene. Hogy tehát a befogadónak nyelvi metahelyzetben kell lennie ahhoz, hogy egy megformált nyelv abszurdítását érzékelje, az akár az abszurdítás ellentmondásos esztétikájának kritikájaként – e kritika talán első érveként – is felfogható.¹⁰ Az abszurd ugyanis ezek szerint (intenciója ellenére) nem egy egész világot, hanem csak egy olvasott szöveget hatna át – befogadásának a lehetősége maga tagadja ontológiai általánosíthatóságát.

¹⁰ Ezzel részben összhangozhat a szöveg irodalomtudományi paródiaként olvasása, vö. TIMÁR Borbála, „*A jeles és szekundáns dolgozatok hallatlan bájú bombasztjai*”: *Az irodalmi kultusz mint laikus olvasásmód; az irodalomtudomány paródiája a, Tanár úr kérem*-ben, Iskolakultúra, 2004/8, 73–80.

A jó tanuló felel narrátora, láttuk, egyébe olvad témája horizontjával, ám éppen ezzel figyelmezteti olvasóját a befogadói horizont kívülségére. Vagyis az abszurdnak tekintethető helyzet – az iskolai hatalom és a totális-félelmetes rend zárt törvényeinek jövőtlen állandósága – nem válik a külvilág modelljévé. Nem az *Iskola a határon*-típusú, nem a Musil-tól Goldingig húzódó, a kamaszkort a létezés mintája – vagy fordítva – formáló tükröztetésekről van szó, hanem az abszurdot felvillantó és állandóan meghaladó távlatról, mégpedig annak kulturalitásba oldódásáról, ekként megvalósuló értelmezéséről, azaz egy értelemadó folyamat fölényéről. Így nem az abszurd szünteti meg a jelentések temporalitását, hanem fordítva: az értelemadás időisége oldja szét az abszurd önkényét. Ez itt az *iskola* és az *élet* kapcsolatának kulturális dinamikája.

De ezen temporalitás a szövegben, paradox módon, részlegesen éppen a modernizációnak, annak egy bizonyos történelmi alakulásának ellenszegülő attitűd velejárója. Az ellenszegülés azt a folyamatot illeti, mellyel az iskola mintája társadalmi sablonná válik és magán túl terjeszkedik. Amennyiben ugyanis az Osztály rendje modellt képezve válna véglegessé, átjárná és meghódítaná egy társadalom kultúráját, akkor olyan totális hierarchiát teremtene és jelölne, amilyen a későmodern diktatúrákban a 1920–30-as években létrejött. De amennyiben az önmagától távolodás kreativitására is lehetőséget nyújt, akkor a kulturalitás hallatlan mértékű – mondhatni egyedül versenyképes, ilyen tekintetben mégis modern – teljesítményére ösztönöz. Sőt: amennyiben szabadság és rend viszonyát egy kultúra szerkezetébe írottak tekintjük, akkor mindenfajta kultúrának – az alávetettség relatív legyőzésének, a „Conciergerie halálraítéltejei” fölszabadulásának – egyenesen az előfeltétele az Osztály fegyelme. S hogy ez a fegyelem ne váljon össztársadalmilag improduktív és diktatórikus kényszerűséggé, ahhoz arra a nyitottságra van szükség, melyet a szöveg éppen a modernitás bírálataként jelenít meg, pontosabban amely abból ilyen bírálatként kiolvasható. (Példázza egyébként azon nézeteket, melyek a modernitás paradigmájaként tartják nyilván annak állandó kritikáját: eszerint a modernség egyik legsajátabb vonása önmaga cáfolata.)¹¹ Ezért az Osztály rendje távolról sem előlegzi a társadalmi diktatúrát és annak abszurdítását, inkább megelőzésének feltételeit teszi elérhetővé.

Hogy ez a nyitottság mennyire a kultúraalkotás (értelemadás) rendjének, sőt, roppant szilárd, az iskolában érvényesített etikai fegyelmeének az attribútuma, arra Steinmann és társai magatartása, szocializáltsága figyelmeztet elsősorban. A rituális fegyelem legfőbb kifejeződése pedig – a társadalmi haladás racionalista utópiája és a félreértett modernizáció szempontjából provokatív módon – éppen a formalizáltság. Az különbözteti meg az abszurdítás üres szabályaitól, hogy reflektálást feltételez

¹¹ E Walter Benjamingtől Reinhardt Koselleckig tárgyalt tendenciáról l. például Jürgen HABERMAS, *Filozófiai diskurzus a modernségről*, ford. NYIZSNYÁNSZKI Ferenc, ZOLTAI Dénes, Bp., Helikon, 1998, 16–18 skk.

önmagára és arra is késztet, vagyis temporalitása révén túljuttat önmagán, a továbblépés gyakorlatilag egyetlen hatékony kiindulópontját képezve. Ezáltal lehet maga a kulturális tevékenység formaalkotás: egyszerre dekonstruktív és konstruktív gesztus – ahogy közismerten minden *leépítés* egyben *újjáépítés* is lehet. Az osztályban mindenki tudja, a legjobban a tanár, hogy Steinmann kisujjában van az egész tananyag. Őt feleltetni tulajdonképpen teljesen fölösleges. „A Steinmann mindent tud előre, még mielőtt megmagyarázták volna. Matematikai lapokba dolgozik és titokzatos szavakat tud, amit csak az egyetemen tanítanak.” A tanár úr mégis kihívja felelni, mert ő is egy tanuló a sok közül, s vele sem kivételeznek. Ha Steinmann megkapná a Nobel-díjat, a professzor akkor is kihívná a táblához, mert itt ez a mindenkire vonatkozó szabály, a jó tanuló pedig akkor is fegyelmезetten teljesítené iskolai kötelezettségét. Ez az az etikai formalizmus, melyen a 20. század első felének káprázatos világkarrier sorát nyújtó magyar oktatása is alapult.

A zsenialitásnak mindez olyan értelmezését nyújtja, mely nyilvánvalóan ellentmond az ige hirdető próféta, a rendkívüli szellemi nagyság, az extravagáns géniusz mind romantikus, mind koramodern felfogásának és a lelkesült bámulat már-már kötelező érzésének. Steinmann zsenialitása nem az öntetszelgő tehetség különcködő teatralitása, nem a devianciájával tüntető, a környezetével ütközést a saját nagysága bizonyítékául reklámozó pózolás kiváltója. Őt nem kell önjelölt rendkívüliségében megérteni, mivel éppen azért tehetséges, mert ő képes megérteni másokat. A szövegnek az egyfajta bamba, máig ható zsenikultusztól elforduló karaktere így akár a későmodern individuumbkritika távlatára is illeszthető. Ugyanakkor a receptivitására tett említett felszólításai-ajánlatai révén bár megidézi, de teljesen elkerüli a második modernségben feltűnő abszurd irányzatot, amely a *nyelvi fordulatot* egy nyelvi mechanizmus totalizációjaként értette félre. Ezúttal éppen ennek mond ellent a narratíva azzal, hogy Steinmann nevét szimbólumként kezeli, vagyis a nyelv anyagát és szimbolikus jelentését nem szakítja szét egymástól. Ám nyomatékosan és megkerülhetetlenül a recepció tevékenységéhez utalt időisége mégis végrehajtja a szigorú rend, a kikezdhethetlen szabály újrakontextualizálását és az allegorizáló múltba helyezése révén egy jövő felől történő átértelmezését. Ez a jövő – a befogadói visszatekintés jelene – lenne az a kulturális horizont, amely visszaigazolja az edukációt. A visszatekintés jelene tehát a saját kulturalitása révén temporalizálja mégis név és szimbólum időleges szintézisét: így őrződik meg az emlékezetben az iskola fájdalmas szigora és felejtethetlen varázsa. Európában ez a temporalitás lényegében maga a kulturalizáció közege.

A *Tanár úr kérem* (1916) így a kultúra megalkotásának-megalkotódásának olyan állapotára is utal, amelyben – a modernizáció adott szakaszában – már megkezdődött e reláció fentebbi formájának a felszámolása. A 20. század kataklizmái egyszerre élezték ki a Conciergerie körüli terror abszurditását és a vezérek kultuszát. Az edukáció a mondott értelemben reflektálhatatlanná vált, eltűnt a visszatekintés kreatív

pozíciója, lefagyott a kultúraalkotás – formalizáltság–nyitottság dinamikájú – temporalitása. Ahol ez a szakadás és megdermedés bekövetkezik, ott Steinmann neve olyan szimbólum lesz, melynek egyes használói immár elfelejtik, hogy ez a név egy ember jelölésére szolgál.

A recepció visszatekintő funkcióját szóba hozva könnyen megállapítható, hogy Steinmann az így megvalósult történelmi folyamat áldozata lesz. Sőt, lényegében az egész osztály, az egész iskola is. Az erkölcsi formalizmus kategorikus imperatívuszából ekként lesz barbár parancsuralom és vak engedelmesség. De láttuk, óriási hiba és kontraproduktív félreértés lenne ezt a váltást szükségszerűnek vélelmezni, s az előbbit kiűzni az iskolából – éppen az utóbbtól való félelem miatt és arra hivatkozva. Ha ez megtörténne, az annak a barbárságnak a legteljesebb győzelmét jelentené, mellyel a civilizáció (remélhetőleg) szembeszállni igyekszik. A *Tanár úr kérem* mai olvasata szerint Steinmann – mint egykori név és szimbólum – persze egy letűnt világ alakja, a régmúlt hőse. Ám a kultúra európaiságának feladata, hogy bár változó és dekonstruálható formában, de folyvást újraalkossa név és szimbólum temporalizálható-allegorizálható szintézisét, a *Tanár úr kérem* iskolájának hagyományát, miáltal Steinmann, a tanár, a többi tanuló és az olvasó valamiképp továbbra is *korunk hősei* maradhatnak.